

Got Spoiled Milk? – Rav Moshe on Chalav Yisrael

אגרות משה יורה דעה חלק א סימן מז-מח, חלק ב סימן לה, ובעוד מקומות

A. Halachic Background

(1) משנה מסכת עבודה זרה פרק ב משנה ו

ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן הנאה – חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו ...

(2) תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לה עמוד ב

גמ'. חלב, למאי נחוש לה?
אי משום איחלופי –
טהור – חיר, טמא – ירוק!
ואי משום איערובי –
ניקום,
דאמר מר: חלב טהור עומד, חלב טמא אינו עומד!
אי דקא בעי לגבינה, הכי נמי;
הכא במאי עסקינן – דקא בעי ליה לכמכא.
ונשקול מיניה קלי, וניקום!
כיון דבטהור, נמי, איכא נסיובי דלא קיימי, ליכא למיקם עלה דמילתא.
ואי בעית אימא: אפילו תימא דקבעי לה לגבינה, איכא דקאי ביני אטפי.

(3) סידור רש"י סימן תרז

חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אף על פי שאין עמו בהמה טמאה, אסור, שלא תצא לידי חורבה ממנו ופורץ [גדר וכו'].

(4) בשו"ת מעיל שמואל סימן יב

הוא תקנה וגזירת חכמים לאסור כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו. על כן, אף באין דבר טמא בעדרו, וליכא חשש תערובת, חלב אסור אף בדיעבד.

(5) שו"ת רדב"ז חלק ד סימן עה (אלף קמז)

שאלה: עוד שאלת: חלב שחלבו עכו"ם, ואין ישראל רואהו, ואין שם דבר טמא, שיודע זה בבירור, כגון שאין במקום לא גמל, ולא חמור נקבה; או כגון שהיה העדר בתוך הדיר, ובדק, ולא היה שם דבר טמא, ויצא, והביא לו הנכרי חלב מאותו הדיר, אבל לא היה יכול לראותו חולב כלל. השאלה – אם גזרת החלב שחלבו עכו"ם היא כגזרת גבינת הנכרים, דפסקו שאפילו במקום שמעמידין אותו בשרף אפילו הכי אסור, משום כיון שגזרו גזרו, וכן בחלב; או דילמא, לא?

תשובה: הדבר ברור, כי הגבינה נאסרה במנין, מהנך טעמי דאמרינן בגמרא, אבל לא כן בחלב שחלבו נכרי, שאסרו אותו משום חשש דבר טמא. תדע, שאם היה יושב בצד העדר, במקום שאם היה עומד, היה יכול לראותו, אף על פי שיש בעדרו דבר טמא, מותר; ואם גזרה כללית היתה, לא הוי מתירין כהאי גוונא! וכן נראה מדברי כל הפוסקים. אבל נמצא כתוב במרדכי עלה, דהא דפרכינן בגמרא "אי דליכא דבר טמא" וכו', יש מוכחין מכאן, שאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו, דמותר ליקח חלב מן העכו"ם, אף על פי שאין ישראל רואהו, וטעות הוא בידם, דאם כן, הוא ליה למימר "אי דליכא דבר טמא בעדרו!" למה לי ישראל עומד בצד עדרו? פשיטא, דבעומד בצד עדרו סגי! ולדידי, מיהא, לא איריא כלל, דלא מצי לאקשוויי הכי, דבעינן עומד בצד עדרו משום גילוי, אבל משום חשש דבר טמא – לא חיישינן, כיון שאין בעדרו דבר טמא. וכן הבנתי מתוך דברי התוספות. הילכך, השתא דלא חיישינן לגלויי, מותר הוא.

וכן משמע מדברי הרב רבינו פרץ ז"ל, שהוא המחמיר מכולם, וזה לשונו: "ואפילו אין דבר טמא בעדרו, יש להחמיר להיות הישראל שם בתחלת החליבה, **פן יערב או ישים** העכו"ם חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל", עד כאן. הא, אי ליכא למיחש להכי, מותר, דאחזוקי איסורא לא מחזקין! ומכל מקום, **מדברי כולם למדנו, שלא היתה גזרה כללית.**

עוד נראה לי לפרש, דמאי דפריך בגמרא פשיטא – אמאי אצטריך למתני הך ברייתא כולה? ובכלל קושיא זו, הוי גם כן מאי ששנה "יושב בצד העדר".

כללא דמלתא, דאם אין לחוש כלל לדבר טמא, אפילו שאינו בצד העדר, מותר. והנראה לעניות דעתי כתבתי:

(6) רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה יב-יג

הלכה יב: חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה, ואם נתערב חלב טמאה בחלב בהמה טהורה כשתעמיד אותו יעמוד חלב הטהורה ויצא חלב הטמאה עם הקום של גבינה.

הלכה יג: ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד עובד כוכבים אסור שמא ערב בו חלב בהמה טמאה, וגבינת העובד כוכבים מותרת שאין חלב בהמה טמאה מתגבן, אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבינת העובד כוכבים ואסרום מפני שמעמידין אותה בעור קיבה של שחיטתן שהיא נבלה, ואם תאמר והלא עור הקיבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב שעמד בו ולמה לא יבטל במיעוטו, מפני שהוא המעמיד הגבינה, והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד הרי הכל אסור כמו שיתבאר.

(7) טור יורה דעה הלכות תערובות סימן קטו

חלב שחלבו עו"ג ואין ישראל רואהו אסור שמא עירב בו חלב טמא ל"ש חלבו לצרכו או לצורך ישראל לפיכך היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ אם יודע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב היה לו דבר טמא בעדרו והישראל יושב מבחוץ והעו"ג חולב לצורך ישראל אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב אם יכול לראותו כשהוא עומד מותר שירא שמא יעמוד ויראהו והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל. גבינות העו"ג אסורות ומפרש בגמרא כמה טעמים מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה ומפני שטחין פניה בשומן חזיר ושמערבין בה חלב טמא אף על פי שאין החלב הטמא נקפא חיישינן שמא ישאר ממנו מעט בין נקביה כתב הרמב"ם אפילו אם אין לחוש לאלו כגון שידוע שהעמידה בעשבים ואין בה חלב טמא הורו הגאונים שהיא אסורה שכבר גזרו על הגבינות בין שהעמידה בדבר האיסור בין שהעמידה בדבר המותר והאוכל גבינות העו"ג או חלב שחלבו עו"ג ואין הישראל רואהו מכין אותו מכות מרדות. והחמאה מקצת הגאונים התירוה שהרי לא גזרו על החמאה וחלב טמא אינו עומד ומקצת הגאונים אסרוה מפני ציחצוח חלב שישראל בה שהרי הקום שבחמאה אינו מעורב בה שיתבטל במיעוטו וכל חלב שלהן חוששין לו שמא חלב טמא מעורב בו ויראה לי שאם לקח חמאה מן העו"ג ובשלה עד שהלכו להם ציחצוח החלב הרי זו מותרת שאם נתערבו עמה ונתבשל הכל בטלו במיעוטו אבל החמאה שבשלו אותה העו"ג אסורה משום גיעולי עו"ג ע"כ והרשב"א אסרה אף לאחר בישול וה"ר פרץ התירה להדיא בלא בישול וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר שלא היה יודע בה טעם ברור לאסור אלא שנהגו בו איסור לכן לא היה מוחה לאנשי המקום שנוהגין בו היתר אבל אם רוב המקום נוהגין בו איסור אין לאדם לשנות:

(8) שולחן ערוך יורה דעה הלכות תערובות סימן קטו סעיף א

חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, אסור, **שמא עירב בו חלב טמא.** היה חולב בביתו, **וישראל יושב מבחוץ – אם ידוע *שאין לו דבר טמא בעדרו, מותר, אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב.** היה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ, **והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל – אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב, אם יכול לראותו כשהוא עומד, מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו.** והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל. **הגה:** *ולכתחלה, צריך להיות הישראל בתחלת החליבה, ויראה בכלי, שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא. ונהגו להחמיר, שלא יחלוב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלוב בו – שמא נשאר בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים (שם).

(9) ש"ך יורה דעה סימן קטו סעיף קטן ה

*ולכתחלה כו' – קאי אפילו ארישא, א"א אין דבר טמא בעדרו, וכן הוא בפוסקים, ובדרכי משה, ותורת חטאת כלל פ"א דין ו', ופשוט הוא:

B. The Opinion of Rav Moshe

(10) שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן מז

A. Establishing a Basis for מירתת

ובדבר החלב של הקאמפאניעס (companies) במדינתנו, אשר יש פקוח הממשלה, ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו, וגם יסגירו את העסק שלהם, **שלכן ודאי מירתתי מלערב**, יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפרי חדש, משום דהעיקר **ידיעה ברורה הוא כראיה ממש**, כהא דשבועות דף ל"ד, גם לעדות דמיון. גדולה מזה איתא בתוספות יבמות דף מ"ה בשם יש מפרשים גם לדין ראיית בית דין, לטבילת גר, עיין שם. וזהו גדר "אנן סהדי", שמצינו בהרבה מקומות.

B. Testimony – עדות Works In ידיעה כראיה דמי

ואף לעדי קיומא, דקידושין, שאף שלא ראו אלא היחוד הוא כראו הביאה ממש, ונעשית אשת איש גמורה, אף לחייב מיתה להבא עליה אחר אחר כך, ושלא לתפוס בה קידושין אחרים. ויותר מזה חזינו דאף אנן סהדי פחותה מזו כהא דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שהוא כראיה ממש ונחשב כהוו עדים לקיומא אף לקולא לענין שלא להצריכה גט מהשני בקטנה שלא מיאנה והגדילה וניסת לשני בכתובות דף ע"ג ושמואל לא פליג אלא משום שאין אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום וע"ד קידושין הראשונים בועל עיי"ש, אף שאין בועל ביאת זנות הוא רק לרוב בנ"א ומ"מ נחשבה ידיעה זו כראיה ואף שצריכין אנו לעוד דבר דהוא רק ידיעה דהא לא ראינו רק יחוד ולרב הוא עוד תלמא שהם רק ידיעות שאף שסובר אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום ודאי איכא מעוט שאין יודעין גם לידיעה כיון דאיכא מ"ד שסובר דאין אדם יודע עיין בתוס' גיטין דף מ"ה משום שאין לומר שתהיה פלוגתתם רחוקה אך מ"מ מצד הרוב היודעין שאין קידושי קטנה כלום והרוב שאין בועלין ביאת זנות והרוב שביחוד יש גם ביאה אף שאיכא ג' מעוטים כנגדם שאף אם נימא כמעט אחד לא היו קידושין מ"מ נחשב לרב כעדים לקיומא ממש שבעיל לשם קידושין אף לקולא שלא יתפסו קידושי השני וגם שמואל מודה בעצם הדין כדלעיל אלמא דישי ידיעה דין ראייה ממש.

C. Capital Cases – נפשות Works In ידיעה כראיה דמי

ויש ידיעה שאף בנפשות נחשב ראי' דבמנאפים עד שיראו כדרך המנאפים אף שהחייב הוא רק אם הכניס כמכחול בשפופרת שלא ראו זה. ומשמע מרש"י ב"מ דף צ"א שכתב דלא הזקינקן תורה להסתכל כ"כ, דבכה"ג ברוצח ושאר מיתות לא היו מחייבין מיתה ורק במנאפים לא הזקינקן תורה להסתכל ומחייבין אותן מיתה אף שאינה ראייה. וא"כ צריך לומר שבעצם ידיעה היא כראיה גם לגבי נפשות ולכן נהרגין במנאפין ורק בשאר מיתות הוא גזה"כ שלא ידונו ע"פ ידיעה ולכן במנאפין שהיה נמצא שלא יהרגו לעולם כדאיתא בספ"ק דמכות סובר שמואל דמוכרחין לומר דבמנאפין נהרגין ע"פ ידיעה זו ולית בהו גזה"כ זה לענין ידיעה זו אבל אם ידיעה לא היה בעצם כראיה איך שייך לומר שיהרגו כדרך המנאפין דהא עכ"פ לא ראו וליכא עדים אלא ודאי שבעצם הוא כראיה לכל דבר רק שנתחדש דבנפשות לא ידונו ע"פ עדות ידיעה ובמנאפין לא נתחדש לענין ידיעה זו.

D. חלב נכרי Works In ידיעה כראיה דמי

ולכן בחלב שאסרו רק בחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו יש להתיר גם בישראל יודעין ידיעה ברורה דהוי כראיה. וזה שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסורם. וזה הוא גם לכו"ע דאין טעם לחלוק בזה ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בנ"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"ו לומר שעושין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין.

ובאם אחד נהג להחמיר אם נאסר מדין מנהג ג' פעמים תליא אם היתה כוונתו להחמיר אף אם הדין הוא להתיר וכ"ש בידע בעצמו שיש להתיר ומ"מ נהג איסור יש עליו איסור נדר דנהג ג"פ אבל אם החמיר משום שהיה סבור שאסור מדינא או אף רק שאסור מספק וחשב על המקילין שאולי טועין בדין או שאולי הם מזלזלין באיסורין אין עליו דין נדר מצד מנהגו וא"צ היתר. והנני ידידו, משה פיינשטיין.

11) שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן מח

E. Monetary Incentive vs. Maintenance of Reputation

ובדבר מה שכתבתי שהרוצה להקל בחלב של הקאמפאניעס שהם תחת השגחת הממשלה יש לו טעם גדול משום שידיעה נחשבה כראיה ולא היה זה בכלל האיסור כיון שאסרו רק באין ישראל רואהו הוא טעם גדול. ואף שכת"ר שלח לי תשובה מפקיד השלטון שהעונש על זה הוא רק מעשרים וחמשה עד מאה דאלאר, וגם הם מקבלי שוחדא, לא נתבטלה בזה הידיעה, משום דאין להם בשביל מה לעבור ולהעניש וליתן שוחד, דאין להיות מזה ריוח שימסרו נפשיהו על זה – דכיון שאסור מדיני הממשלה לערב, ודאי כשירצו ליקח פועלים לחלוב סוסים וגמלים וחזירים יצטרכו לשלם להם הון רב וגם לשחד כל הפועלים שיש להקאמפאניע שישתקו וגם לשחד למשגיחי הממשלה שאף ששחד הוא דבר המצוי מכל מקום בדבר פרסום כאצל הקאמפאניע שאין עושין בעצמן אלא על ידי פועלים הוא דבר קשה שייראו מליקח שחד. ואם יעלה בידו ליתן להם שחד, צריך להון רב, ונמצא שאין שייך שיהיה לו ריוח מזה, ובלא ריוח הא מפורש בגמרא שאין לחוש לערובי, בעבודה זרה דף ל"ד. קיסתא דמורייס בלומא קיסתא דחמרא בד' לומי וכן הוא בתוספות עבודה זרה דף ל"ב. ורק שיש לחוש שמא יש לו מעט חלב טמא שא"צ לפועלים ויערב באופן שלא יבינו העוסקים שהוא רק ריוח משהו ובפרט לגבי מסחר של אלפים שודאי בשביל מירתת מדיני הממשלה אף בשביל עונש קטן לא יערב, ובפרט שאם יעבור איזה פעמים ודאי יקחו ממנו הלאיסענס שיהיה מוכרח לסגור העסק כמו שנוהגין בהרבה דברים שאם אין מועיל עונש ממון עונשין בלקיחת הלאיסענס שהוא סגירת העסק. ולכן אף שאנן לא נימא דברים ואומדנות מעצמנו אבל אומדנא זו דמירתת וכן שאין לחוש לעירוב כשאין ריוח הוא מפורש בגמרא והחשבון שאין ריוח זה ודאי יכולין גם אנחנו לחשוב.

F. Relative Importance of חלב ישראל

12) שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן לה

בדבר חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו ...

בדבר חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו, שבארתי בספר אגרות משה סימן מ"ז, בחלק יורה דעה, שליכא איסור חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אבל מכל מקום מן הראוי לבעלי נפש להחמיר – שמטעם זה ודאי ראוי למנהלי ישיבות קטנות שיתנו להתלמידים חלב של אלו הקאמפאניעס שמעמידין ישראל לראות החליבה, ואף שהוא ביוקר מעט, שלהישיבות עולה זה סך גדול במשך השנה, והמצב של הישיבות דחוק בשנים אלו, שבשביל זה מקילים באיזו ישיבות – מכל מקום, כדאי להחמיר, כי גם זה הוא מעניני חינוך ולמוד, שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור, דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין, וכל הוצאות הישיבה הרי הוא כדי לחנך דור נאמן לה' ולתורתו, ומעניני חינוך אין לצמצם. אבל במקומות הרחוקות, שאין שם קאמפאניעס מחלב שישראל רואהו, והוא דבר קשה מאד להשיג חלב שישראל רואה בשעת החליבה, אף ליחידים אין להם להחמיר.

C. The Response of Rav Menashe Klein (משנה הלכות)

(13) שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן קג

בדין שמנת של עובד כוכבים סוויט קרים וזויר קרים בלע"ז ובדין חלב עובד כוכבים היכא דמירתת מעונש המדינה.

... והנה ליכנס בדין זה ולברר בשיטת הפוסקים הראשונים והאחרונים, צריך לזה חבור מיוחד וזמן הרבה. ולפי שכבר הבאנו דרוב הראשונים סבירא ליה דלא כהפרי חדש, וגם הקבלה בזה מכרעת, היה לי לדבר פשוט בכל זה. אלא שראיתי לידיד נפשי הגאון המובהק **רב משה פיינשטיין**, בשו"ת אגרות משה יורה דעה סימן מ"ז מ"ח מ"ט, שיצא לדון בדבר חדש – דהחלב הבא מהקאמפאניעס של עובדי כוכבים, אשר יש פקוח הממשלה עליהם, ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו אותם, וגם (אולי) יסגרו את העסק שלהם, ואם כן **מרתתי לערב** – יש טעם גדול להתיר חלב עובדי כוכבים אף בלא שיטת הפרי חדש, משום **דידיעה ברורה** כזו, שמרתתי הקאמפאניס, **הוה כראיה ממש**, והוה כמו שראינו שאין כאן שום חלב טמא מעורב בו ואינו בכלל האיסור. ולפי דבריו, כל שכן בשמנת מהקאמפאניס שהיה לן להתיר ועל כל פנים אם לא הוה קל וחומר, גזירה שוה הוא, והיינו הך. אלא, דבאמת, דברי הגאון שליט"א, לפי עניות דעתי, **תמוהין מאד**; וכבר ראיתי להאחרונים שתפסו עליו בזה, ואציג כאן איזה הערות.

A. Clarification of the פרי חדש

ראשונה – מה שכתב דיש טעם להתיר "אף בלא שיטת הפרי חדש", משמע דלהפרי חדש פשיטא ליה דהוה מותר. ולפי עניות דעתי, זה אינו, שהרי הבאתי לעיל דעת הפרי חדש ברור מילל דבמקום שנמצא שם דבר טמא, **אף שאינו לאותו עובד כוכבים שקונה ממנו**, מכל מקום צריך לראות קודם החליבה בכלי, וצריך לראות מתחלה ועד סוף, ובאופן אחר אפילו בדיעבד אסור. ואם כן, **כיון דבמדינה זו ודאי דכמה דברים טמאין ישנם בעירות אשר הקאמפאניעס שם**, אם כן, פשוט מאוד דאפילו להפרי חדש אסור לשתות מהחלב, עד שיהא ישראל שומר ורואה החליבה, ואין בין הפרי חדש ושאר פוסקים. אין כל חלוק לענין זה בדידן.

B. Necessity That the Jew Be Able to Verify Personally

אלא גם בעיקר סברת הגאון שליט"א, הדברים תמוהין מאד, לפי עניות דעתי, דלא מבעיא לדעת רש"י, והטור, ושולחן ערוך, והאחרונים – כש"ך, וט"ז, ועוד הנמשכים אחריהם – דחלב עובד כוכבים נאסרה במנין, וכמו שכתב החתם סופר ז"ל, ואם כן, אין לנו שום היתר, אפילו נדע בבירור גמור שאין כאן חלב טמא, דכך היתה הגזירה – שכל חלב שחלבו עובד כוכבים, ואין ישראל רואהו, אסור! ולדעת הפוסקים דסבירא ליה להתיר, דאפילו יושב הישראל ואינו רואה באופן שיכול לראות – כן היתה התקנה, **שיהיה באופן שישראל יוכל לראות על כל פנים**. ועיין ערוך השולחן הנזכר לעיל, סעיף ה', מה שהחמיר מאד והתמרמר על אחרון גדול אחד שהאריך בזה להקל במקום שאין שם דבר טמא או שרחוק המציאות שיחלבו את הטמא, וכתב שכיון שנפסק לאיסור בטור ושולחן ערוך, וכל גדולי האחרונים, מי יוכל להעזי פניו, ולמלא תאות נפשו? ושומר נפשו ירחק מזה.

C. Propriety of Unilaterally Ending Longstanding בידינו

אלא אפילו לדעת הפוסקים ברדב"ז ופר"ח דחלב לא נאסרה במנין, מכל מקום, איכא משום הא דכתב החתם סופר, דנמצא קולו חומרו, כיון דבאמת, מדינא, לא נאסרה במנין, ואפילו הכי הנהיגו אבותינו כל בני אשכנז (וגם בני ספרד באמת נמי נוהגין דלא כהפרי חדש) שלא לשתות שום חלב שנחלב באין ישראל רואהו! ואם כן, **הוה ליה בכלל נדר**, ועיין חידושי רשב"א חולין י"ח עמוד ב, שכל מה שנהגו באיסור מחמת חומר, ואפילו ספק, אין מתירין לו! ועיין שולחן ערוך, יורה דעה, סימן רי"ד, דברים המותרים; וסימן רכ"ח סעיף כח; ובחתם סופר, יורה דעה, סימן קכ"ב. ואף שהגאון הרגיש בזה קצת, וכתב דמי שנהג להחמיר אם נאסר מדין מנהג ג' פעמים תליא: אם היתה כוונתו להחמיר, אף אם הדין הוא להתיר – וכל שכן בידע לעצמו שיש להתיר, ומכל מקום, נהג איסור – יש עליו איסור נדר, וצריך היתר. אבל אם החמיר משום שהיה סבור שאסור מדינא, או מספק, אין עליו דין נדר מצד מנהגו, ואין צריך היתר! – והנה, כל זה אם

המנהג בא מידו, אבל הכא, באמת, מנהג אבותינו בידינו, ואין ביד בנו להתיר נדר שהנהיג בו אביו וקבלו על בנו! ויש בזה אריכות דברים אבל לפי עניות דעתי זה ברור שזהו קבלת אבותינו עלינו וכנראה מהח"ס וערוך השלחן הנ"ל וכל האחרונים דאזלי בשיטתיהו.

D. Alone Was Never Enough מירתת

ועוד בו שלישיה, דנראה עיקר היתר הגאון שליט"א, שתפס טעמא ד"סגי בישראל יושב אפילו מבחוץ, ולא ראה הכלי" וכו', אלא שהוא במקום שיכול לראות, וכיוצא בזה, הוא משום דעובד כוכבים מירתת. ואם כן, בהקאמפאניעס נמי, כיון דמירתת מכח פקוח הממשלה, סגי. דמה לי מירתת מכח ישראל, ומה לי מהממשלה? העיקר, שכיון שהוא מירתת, אינו מערב חלב טמא! – אבל באמת, המעיין ביורה דעה, בש"ך סימן קט"ו סעיף קטן ה, לא כתב כן. שכתב דמה שתכב האיסור והיתר דסגי ביוצא ונכנס אפילו חלבו העובד כוכבים לצרכו – הטעם דיוצא ונכנס, לא הוי משום מירתת לחוד, אלא משום דכיון דידע שאין דבר טמא בעדרו, אף על פי שאין יכול לראותו בשעה שהוא חולב, ליכא למיחש לזיוף, אלא שיצא העובד כוכבים מעדר ויזיף. וכיון שיוצא ונכנס, ורואה שאין העובד כוכבים יוצא מהעדר, סגי. וכן מוכח בש"ס (עבודה זרה ל"ט עמוד ב), דבדליכא דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ, אפילו אינו יכול לראותו כלל בשעה שהוא חולב, מותר, מטעמא דכיון דישב מבחוץ הרי רואה שאי אפשר לזייף, וכן משמע מהטור, ודלא כהפרישה סעיף ב, שכתב דטעמא דבעינן ישראל יושב מבחוץ משום מירתת, עיין שם.

והרי לן מבואר דעת הש"ך, דישראל יוצא ונכנס, או יושב מבחוץ, בדליכא דבר טמא – אין הטעם משום מירתת לחוד, אלא תרי טעמא איכא – האחת משום מירתת, והשנית דכשישראל יושב מבחוץ רואה שאין העובד כוכבים יכול לזייף, שהרי אינו יכול לצאת ולהביא חלב טמא מבחוץ, כיון שישראל יושב מבחוץ ולפי זה, נפל פיתא בבירא, דמה בכך דמירתת?! והלא, מטעם מירתת לחוד, אכתי לא היינו מתירין אפילו בישראל יושב מבחוץ! אלא מטעם שלא יכול להזדייף בשום אופן, שהישראל יושב ומשמרהו. ואם כן, בדידן, כיון שפשוט שאפשר להזדייף, ויכול להזדייף, ויש דברים טמאים, וחלב טמא, פשוט מאד דלא סמכינן אטעמא דמירתת לחוד, אפילו אי הוה אמרינן דבאמת זה מיקרי מירתת, מה שהממשלה מפקחת, כיון דאכתי יכול להזדייף, וזה ברור.

E. We Don't Rely on מירתת In Any Other Area of Kashrut

אלא דגם בעיקר הסברא כשאני לעצמי, אפילו נניח מטעם מירתת – וכפרישה, ודלא כש"ך – לפי עניות דעתי, ליכא להתיר בזה משום פקוח הממשלה. דלפי עניות דעתי, פשוט דמירתת מפקוח הממשלה לא מועיל לענין איסורים, והגע עצמך. הרי מדינא דמלכותא, שאסור למכור דבר טרפה – למשל, בשר טרפה – לשם כשר; ומי שעובר על זה, ענוש יענש מחק המדינה. וכי יעלה על דעת אדם בעולם שקצב עובד כוכבים יהא נאמן שמוכר בשר כשר משום דמירתת למכור טרפה, משום שענוש יענש?! – ואין לומר דרק בדרכנן הקילו במירתת, שהרי מפורש כתב הש"ך יורה דעה סימן קי"ח סעיף קטן ל"ג דאפילו באיסור דאורייתא סמכינן אסברא דמירתת, עיין שם! ועיין יורה דעה סימן ס"ט סעיף י', בעובד כוכבים משמש בבית ישראל, ובש"ך שם סעיף קטן מ"ב ובסמ"ק. וכעת נתקבל לחק המדינה שבשר שלא הודח בתוך ג' ימים, ועבר, נקרא טרפה, ואסור למכרו. וכי נסמוך על זה בעובד כוכבים שהביא, למשל, מישקאגא, וכדומה ממרחקים, בשר, ושהה יותר מג' ימים, ואמר שהודח הבשר – שנסמוך עליו, והבשר כשר?! וגם בשאר איסורין. ואם בא עובד כוכבים להעיד שמת בעלה, שנחלקו הרבה האחרונים אי סמכינן אערכאות דלא מרעי נפשיהו, ופשוט דאם יענשו הממשלה למי שמעיד על אחד שמת ושקר ענה בו מכל מקום אין מקבלין עדות סתם עובד כוכבים, ועל כל פנים בכל איסורין ודאי דלא מתירין בשביל מירתת מהממשלה. וישתקע הדבר, ולא יאמר כן. וגם פשוט שגם הגאון שליט"א מודה לזה. וא"כ מ"ש אלו מאלו. ועיין יורה דעה סימן ט"ז סעיף י"א וט"ז וש"ך שם וט"ז סימן קכ"ב סק"ד וסימן שי"ג סק"ב ובש"ך יורה דעה סימן קכ"ז סק"כ לענין עדות עובד כוכבים דאין העובד כוכבים נאמן לא לאיסור ולא להתיר.

F. By the Company Ignores the Farmers and Drivers מירתת

ועוד אני אומר סברא ישרה, דלא אמרינן מירתת אלא היכא דהדבר בידו לעשות או לא לעשות, ואם מירתת אינו עושה, במקום שאמרו שמירתת מהני. אבל במקום שיכול להשמט (to have an escape hatch), ולומר שהוא לא עשה הדבר, ודאי לא שייך לומר מירתת, כי יכול להשמט. ודבר זה מבואר בפוסקים, ועיין יורה דעה קכ"ט לענין יין נסך. ומעתה, בהקאמפאניעס, שאפילו יתפסו אותם יכול להשמט ולומר שהחלב טמא שהביאו הוא מהפארמערס – שידוע שהם לוקחים גם מפארמערס קטנים – וגם באמת אפשר שהנהג (דרייווער בלע"ז) יקח לו מהטענג חלב, ויוסיף בו

חלב טמא, שלא יחסר המזג – ואם כן, אפילו נאמר שהבעלי בתים היושבים במשרדים הם לא יערבו חלב טמא, אבל המשרתים והעובדים אצל החלב – הם כן יכולים לערב החלב טמא! ומה יועיל מירתת של הבעל בתים להפועלים? ואם תאמר, מה תועלת יש להפועלים בעירוב החלב טמא – ודאי יש! ויש, כי לפעמים יהיה לו חלב טמא, והוא רוצה בטהור לעצמו, וכדי שלא יחסר המזג, יקח מטהור ויערב הטמא. ועל כל פנים, ודאי אפשר שיערבו, ולא מועיל כלום מה שהקאמפאני מירתת מזה, וזה פשוט – שכיון דיכול להשמש, לא שייך בזה לומר מירתת. וראיתי עוד שם השואל הרגיש קצת בהא, וכתב דמאי מועיל מירתת בזה, שהרי הקאמפאניס לוקחים חלב גם מפארמערס קטנים, ובהם לא שייך מירתת! והרב משה פיינשטיין דחה דבריו, דחלב הפארמערס מיעוט הוא, ובטל בחלב הקאמפאניעס. ומאד תמוהין הדברים – חדא, דמי הגיד לן שיש בחלק הקאמפאניעס כדי לבטל חלק הפארמערס?! ועוד, הרי יש לן דעת כמה ראשונים דלא אזלינן בתר רובא וביטול בזה, ואסור אפילו במשהו, גם כי בעיקר הדברים בחלב מקאמפאניעס בעצמן, נמי, כבר כתבתי, דליכא מירתת כי האי גוונא (at all)! וכמו דסבירא ליה בפארמערס קטנים, דליכא בהו מירתת מצד עצמן מהממשלה, כיון שהם מביאים החלב להקאמפאני ולא ידוע איזה חלב שלהם שיוכלו להענישם, ויכלו להשתמש שהם הביאו חלב טהור! אף שהקאמפאני בעצמה יכולה לברר מי הם שהביאו חלב טמא במשך הזמן, מכל מקום, לא מקרי על ידי זה מירתת. הכי נמי הקאמפאני וראשיה יכלו להשמש שהם אינם יודעים מי הם שהביאו החלב טמא, כיון שהם מקבלים גם חלב מפארמערס, והפועלים עובדים אצלם, והגם שהם אחראים, אבל מכל מקום ליכא למימר מירתת באופן!

G. Non-Jews are Mostly Dishonest and Pay Bribes to Avoid Fines

וכן נראה לי, אשר לכן נראה פשוט, דמירתת לא שייך אלא במי שידוע שמי שהוא משגיח על דבר זה, ובכל רגע הוא מדקדק אחריו ואחר מעשיו, ובידו הוא לעשות או לא לעשות, ואי אפשר להשמש ממנו. אבל פקוח הממשלה, שהוא דבר כללי חק המלכות, ולפעמים מחפשים אחריו ולפעמים לא, ואפילו יחפשו אחריו אפשר להשתמש מהם ולומר שאינו אשם בדבר, ועל פי רוב הם מקבלים שוחד האנספיקטארס ויניחוהו, (! - RLZ), וגם האמת שלא יוכל לערוב שהפועלים לא יערבו, ועליהם לא שייך מירתת מהחק, וגם לא מהבעל הבית, שכל אחד יכול להשתמש מחבירו. ואם לאחר כל המעשים יתפשוהו יענשוהו בסכום של 52 דולר וכיוצא בו, שהוא ממש סכום מינימאלי אצל קאמפאני גדולה כזו, ודאי לא שייך לומר בזה מירתת, וכאשר באמת מעשים בכל יום אשר כמה וכמה קאמפאניס נתפסים לעבור על חוקי הממשלה בכמה דברים, שמשימים במאכלים דברים נגד החק ולא מירתתי מזה.

H. Governmental Oversight Only Applies to 98% of the Product

ועד כה, דברנו לפי הסברה שחק הממשלה הוא שלא לערב חלב טמא בטהור. אבל חקרתי בעצמי בחוקי הממשלה, ונתברר לי אשר חק הממשלה שלא לערב, אינו עולה אלא לשמנה ותשעים אחוזים (98%) – כלומר, שכל קאמפאני, וכל מין פראדאקט (product) שמוציא שום קאמפאני צריך לגלות 98% מה שנמצא באותו הפראדאקט. ולמשל, אם זה הוא חלב, צריך להיות 98% חלב טהור, ו-2% אינם צריכים לגלות מה יש בו. וזה הנקרא ה"סוד של הקאמפאני," שהם יש להם דבר סודי, האיך להטעים את הפראדאקט שלהם, ואינם צריכים לגלות שני אחוזים. וזה יכול להיות חלב טמא, או כיוצא בזה! ואפילו אם יבררו על ידי כעמיקער, בירור גמור מה שהוא אין עונשין אותם על זה! ופשוט, דבזה לא שייך שום מירתת, ושום היתר, ולא מבעיא לשיטת הפוסקים דחלב טמא אסור במשהו, ואינו בטל – אלא אפילו למאן דאמר בשישים, הכא ליכא ששים!

ועוד יש בזה להאריך, ובפרט כי ידוע אשר בזמן הזה הכעמי התקדמו כל כך שיכלו לערב כמעט כל דבר, וקשה מאד לעמוד על הדברים. כך שלפי עניות דעתי, אין שום מקום להתיר חלב עובד כוכבים אפילו במדינה זו בסתם.

I. Rav Moshe Was Just Being Zכות and Didn't Rely on His Own

ובאמת, כי גם הגאון רב משה שליט"א, כנראה דרק ענותנותו שנו כאן, ואהבת ישראל שבו, חפש אחר היתר, וכמו שכתב בספרו, "כי אי אפשר שהרבה בני תורה, ואפילו מרבנים, ששותים סתם חלב, עוברים כולם באיסור, ושלא כדין עושים." וגם בעצמו כתב שהוא שותה רק חלב ישראל, וכן אמר לי מפורש – שבביתו, חס ושלום, אין נכנס חלב עובד כוכבים, לא מיניה ולא מקצתו! וכבר אמרו דהלכה שאינו מוסר עצמו עליה – כלומר שאינו עושה כפסקו – אינה

מתקיימת. על כל פנים, בהא נחתינן, ובהא סלקינן, דיפה הורה בדין השמננת, שאסור לאכלו, כמו חלב עובד כוכבים, והמיקל בזה אינו אלא מן המתמיהין.

ופה שבתה קולמסי, והארכתי קצת יותר משהזמן גרמא. ויהי רצון דאימא מילתא דתתקבל, ושלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי.

ידיד נפשו המברכו בברכת התורה ללומדיה המכבדו ומוקירו כערכו הרם בלב ונפש, מנשה הקטן.

C. The Response of Rav Moshe Shternbuch (תשובות והנהגות)

14) ספר תשובות והנהגות להרב משה שטרנבוך חלק א סימן תמא

שאלה: חומר איסור חלב עכו"ם.

יש סומכים על רבינו החזון אי"ש זצ"ל, שכתב יו"ד סימן מא סעיף קטן ב'), "דבמקום שיש פיקוח ממשלה לא לערב בחלב מין אחר, יש להתיר חלב עכו"ם, דהוה כשפחות דמרתתות." אבל שמעתי מהגאון רבי ישראל וועליץ זצ"ל, ששאל פי רבינו החזון אי"ש זצ"ל, והשיב שאין דבריו למעשה כלל אלא לילדים קטנים או יולדת תוך שלשים.

וידועים דברי הגר"א זצ"ל, בענין מים אחרונים, שחז"ל לא גילו אלא הטעם הפשוט, אבל יש לתקנותיהם טעמים נוספים, וגם כאן, בחלב עכו"ם, מקובל שאין הטעם משום חשש חלב טמא לבד, אלא כנראה גם כדי להבדיל אותנו מעכו"ם, ועל יינם גזרו אף בנגיעה, ובחלב גזרו שצריך שמירה, וכן הביא הגאון הקדוש רבי חיים מצאנז זצ"ל, בשם חמיו ה"ברוך טעם" זצ"ל, שקבלה בידו איש מפי איש שזהו תקנה קדומה, ולא רק מהטעם שפירשו, שהוא משום חשש חלב טמא. וכן כתב בערוך השלחן, סימן קט"ו, סימן ו', שכך מקובל מגדולי הדורות, ועיין שם מעשה נורא מענין זה.

ויש להקפיד מאד על אסור חלב עכו"ם, והאדמו"ר רבי יוסף יצחק מלובביץ זצ"ל קבלה בידו שהשותה חלב עכו"ם פוגם אצלו באמונה, ואבות אבותינו הקפידו מאד מטעם כמזכיר. ודי בזה להעיר לאלו שהתירו כאן, ומוסרים הכשר למצרכים עם חלב עכו"ם מפני שיש פיקוח ממשלתי, אבל בלאו הכי היתר זה אין בו ממש היום, שאפילו ימצאו שם חלב מעורב, יקנסו אותו קנס ממון מועט כנגד הריוח התמידי שיש להם מזה. ועל כרחך לא מירתת, ולא נקרא בזה שמירה.

והשותים גם היום חלב עכו"ם, וסומכין על פיקוח ממשלתי, חסר בהם יראת שמים, ועליהם וכיוצא בהם אני קורא "מי ששותה חלב עכו"ם, וסומך על המכשיר, אינו ראייה שאין בו יראת שמים – אבל מי שאין לו יראת שמים, הוא שמחפש לזה היתר".